

UTOČIŠTE

REJMOND HURI

Preveo
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Raymond Khoury
SANCTUARY

Copyright © Raymond Khoury 2007

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mojim čudesnim kćerima,
Mojoj inspiraciji.
Nema ponosnijeg oca od mene.*

*Kada neki ugledan naučnik... tvrdi da je nešto moguće,
gotovo je uvek u pravu. Kada tvrdi da je nešto nemoguće,
velika je verovatnoća da greši.*

– ARTUR KLARK

Tempus edax, homo edacior.
(Vreme proždire; čovek proždire još više.)

– STARA RIMSKA IZREKA

PROLOG

I

NAPULJ – NOVEMBAR 1749.

Probudilo ga je jedva čujno struganje. Nedovoljno glasno da nekoga trgne iz dubokog sna, ali godinama nije dobro spavao.

Zvučalo je kao da se metal češe o kamen.

Možda nije ništa. Bezopasan kućni šum. Neko od posluge sprema se za novi dan.

Možda.

S druge strane, šta ako uzrok nije tako bezazlen? Recimo, ako je posredi mač. Koji se slučajno očešao o zid.

Neko je tu.

Seo je i pažljivo oslušnuo. Na trenutak je vladala grobna tišina. A onda je čuo još nešto.

Korake.

Prikradali su se hladnim stepenicama od krečnjaka.

Jedva ih je registrovao čulima, ali neosporno ih je čuo.

I približavali su se.

Skočio je iz kreveta i pohitao ka francuskim prozorima preko puta kamina, koji su vodili na mali balkon. Povukao je zavese u stranu, tiho otvorio vrata i kročio u noćnu studen. Zima je bila na pragu i mraz sa ledenog kamenog poda ujedao ga je za bose noge. Nagnuo se preko ograde i pogledao dole. Dvorište njegove palate obavijao je mrkli mrak. Naprezao je vid tražeći neki odraz, svetlucavi treptaj pokreta,

ali nije video znake života. Ni konje, ni dvokolice, ni sobare, ni drugu poslugu. Preko puta i dalje, jedva su se nazirali obrisi zgrada, obasjani prvim zravicima zore koja se pomaljalo iza Vezuva. Nekoliko puta posmatrao je rađanje sunca iza planine, praćeno zlokobnim tragom sivog dima. Prizor je bio veličanstven, uzbudljiv i donosio mu je utehu kada je malo šta moglo da ga smiri.

Noćas je bilo drukčije. Podilazila ga je jeza od pretnje koju je osećao u vazduhu.

Požurio je natrag i navukao pantalone i košulju. Nije se zamajavao da ih zakopča. Imao je preča posla. Odjurio je do toaletnog stočića i otvorio gornju fioku. Tek što je obavio prste oko drške bodeža, vrata spavaće sobe s treskom su se otvorila i unutra su upala tri čoveka. Sva trojica s već isukanim mačevima. Pri bledom ćilibarskom odsjaju žara koji je trnuo u kaminu, primetio je da čovek u sredini nosi i kuburu.

Svetlost je bila dovoljno jaka da ga prepozna. I istog časa je znao o čemu se radi.

„Ne pravite gluposti, Monfera“, hrapavim glasom upozori ga glavni napadač.

Čovek koji se predstavljao kao markiz De Monfera mirno podiže ruke i oprezno odstupi od toaletnog stočića. Uljezi se razdvojiše, tako da su ga ugrožavali s obe strane. U lice su mu preteći upirali oštrice.

„Šta ćete ovde?“, upita obazrivo.

Rajmondo di Sangro vrati mač u korice i spusti kuburu na sto. Zatim zgrabi stolicu sa strane i gurnu je nogom ka markizu. Ona se zakači za žleb na drvenom podu i bučno prevrnu. „Sedite“, zabrunđa. „Očekujem da će ovo potrajati.“

Monfera podiže stolicu i oklevajući sede. Netremice je gledao Di Sangra. „Šta želite?“

Di Sangro pruži ruku prema kaminu i užeže fitilj premazan voskom da bi zapalio uljanu lampu. Spusti je na sto i ponovo uze kuburu, a onda mahnu njome i otpusti svoje ljude. Klimnuli su glavama, izašli iz sobe i zatvorili vrata za sobom. Di Sangro je privukao drugu stolicu, opkoračio je i seo. Našao se licem u lice sa svojim plenom. „Znate vrlo dobro šta želim, Monfera“, uzvratilo je i preteći nanišanio u njega dvocevnom kuburom na kremen. Pažljivo ga je posmatrao pre nego što je jetko dodao: „Za početak, možete da mi kažete svoje pravo ime.“

„Moje pravo ime?“

„Ne igravimo se, *marquese*“, izgovorio je poslednju reč podrugljivo i s krajnje snishodljivim izrazom lica. „Pregledao sam vaše isprave. Falsifikovane su. Štaviše, izgleda da nema ni trunke istine u oskudnim podacima koje ste otkrili o svojoj prošlosti otkako ste došli.“

Monfera je znao da čovek koji ga je optužio raspolaže svim sredstvima potrebnim za takvo istraživanje. Rajmondo di Sangro, još u ranoj mladosti, kao šesnaestogodišnjak, posle smrti dvojice braće, nasledio je titulu *principe di San Severo* – princa od San Severa. Među prijatelje koji su ga veličali ubrajao je mladog kralja Španije, Napulja i Sicilije, Karla VII.

Kako sam mogao da se toliko prevarim u proceni ovog čoveka?, zapita se Monfera, koga je sve više hvatao užas. Kako sam se mogao toliko prevariti u proceni ovog mesta?

Godinama se zlopatio i sumnjao u sebe da bi najzad, pre nepunu godinu, napustio potragu na Orijentu i vratio se u Evropu. Put do Napulja vodio ga je preko Konstantinopolja i Mletaka. Nije namerao da se zadrži u ovom gradu. Planirao je da produži do Mesine, a da odande otplovi za Španiju i možda se vrati kući u Portugal.

Ta misao navede ga da se zamisli.

Kući.

Reč stvorena za druge, ne za njega. Šuplja, prazna reč, protokom vremena oglodana do kosti i lišena svakog smisla.

Napulj mu je omogućio predah da razmisli o predaji. Pod vlašću španskih potkraljeva, izrastao je u drugi evropski grad, posle Pariza. Uz to, predstavljao je deo novootkrivene Evrope, drukčije od one koju je ostavio za sobom. U toj zemlji, ideje prosvetiteljstva usmeravale su ljude ka budućnosti, a te ideje u Napulju je prigrlio i pothranjivao Karlo VII ohrabrujući rasprave, učenje i kulturnu debatu. Kralj je osnovao nacionalnu biblioteku, kao i arheološki muzej za čuvanje iskopina iz nedavno otkrivenih i vekovima pokopanih gradova Herkulanuma i Pompeje. Još jedan mamac bilo je kraljevo neprijateljstvo prema inkviziciji, koja je dovela do sunovrata ranijeg Monferaovog života. Nepoverljiv prema uticaju jezuita, kralj ih je korak po korak pažljivo potiskivao, u čemu je uspevao a da pri tom nije navukao papin gnev.

I tako se vratio imenu kojim se služio u Mlecima pre mnogo godina, imenu markiza De Monfera. Otkrio je da je lako izgubiti se u ovom gradu, punom živosti i posetilaca. Nekoliko zemalja je u Napulju osnovalo akademije i pružalo smeštaj nepresušnoj reci putnika

koja se ovamo slivala radi proučavanja nedavno otkopanih rimskih gradova. Uskoro se sretao s naučnicima, kako lokalnim tako i onima iz svih delova Evrope, koji su mu bili bliski po radoznalosti duha.

Ljudima kao što je Rajmondo di Sangro.

Baš tako, radoznalost duha.

„Sve te laži“, nastavi Di Sangro, odmeri kuburu i zagleda se u Monferaa s neskrivenim bleskom gramzivosti u očima. „Pa ipak, zanimljivo i dosta čudno, budući da dražesna starica, kontesa Di Čerdi, tvrdi da vas je u Veneciji poznavala pod istim imenom, Monfera... pre koliko godina? Trideset? Ili više?“

Ovo ime pogodi lažnog markiza kao ubod mača. On zna. *Ne, nemoguće da zna. Ali sumnja.*

„Stara repa očigledno nije bistrog uma kao nekada. Zub vremena na kraju nas sve sustigne, zar ne?“; nastavi pritisak Di Sangro. „Ali kada je reč o vama, bila je tako uporna, čvrsta, odlučna i izričita da se ne vara... teško je odbaciti njene reči kao izlapelo trućanje jedne babuškere. A onda otkrivam da govorite arapski kao da vam je maternji jezik. Da poznajete Konstantinopolj kao svoj džep i da ste proputovali Orijent uzduž i popreko izdajući se... kažu savršeno... za nekog arapskog šeika. Suviše tajni za jednog čoveka, *marquese*. To prkosi logici... ili veri.“

Monfera s dubokim negodovanjem ukori sebe što je i na tren ovog čoveka smatrao srodnom dušom i gledao u njemu mogućeg saveznika. Što ga je, ma koliko zavijeno bilo, stavljao na probu i ispitivao.

Da, ljuto se prevario procenjujući ga. Ali, pomislio je, možda je to prst sudbine. Možda je vreme da se oslobodi teškog bremena. Možda je vreme da svet upozna sa svojom tajnom. Možda će taj čovek naći načina da uz pomoć nje postigne nešto plemenito i velikodušno.

Di Sangro je piljio u njega i pratio svaki trzaj na licu. „Hajde. Morao sam ustati u ovo bezbožno vreme samo da bih čuo vašu priču, *marquese*“, reče oholo. „A da budem iskren, nije me mnogo briga ni ko ste ni odakle ste zaista. Želim samo da saznam vašu tajnu.“

Monfera ostade nepokolebljiv pred uljezovim ispitivačkim pogledom. „Bolje je za vas da ne znate, *principe*. Verujte mi. Nije to dar ni za koga. Nego kletva, jasno i nesumnjivo. Kletva koja ne prašta.“

Time nije ubedio Di Sangra. „Dozvolite meni da o tome sudim.“

Monfera se nagnu ka njemu. „Imate porodicu“, progovorio je šupljim, odsutnim glasom. „Ženu. Decu. Kraljevo prijateljstvo. Šta više možete poželeti?“

Odgovor stiže sa uznemirujućom lakoćom: „Još više. Još više od svega toga.“

Monfera odmahnu glavom. „Manite se takvih snova.“

Di Sangro se približi zarobljeniku. Oči su mu plamtele gotovo mesijanskim žarom. „Čujte, *marquese*. Ovaj grad, ovaj tričavi kralj dečak... to je šupalj nos do očiju. Ako je istina ono što mislim da znate, možemo da budemo carevi. Razumete li? Ljudi bi prodali dušu za to.“

Lažni markiz ni za tren nije posumnjao u ovu tvrdnju. „Toga se i bojim.“

Di Sangro je sve teže disao od razočaranja trudeći se da proceni sagovornikovu odlučnost. Pogled mu odluta nadole i oči zaigraše, jer nešto na Monferaovim grudima probudi njegovu radoznalost. Približio se preteći, pružio ruku preko stola i uhvatio medaljon na lančiću ispod razdrljene košulje lažnog markiza. Monferaova šaka polete i zgrabi zglavak na Di Sangrovoj ruci da ga zadrži, ali princ brzo podiže kuburu i otkoči obarač. Monfera lagano olabavi stisak. Princ još malo prstima pridržava medaljon, a onda ga iznenada povuče s Monferaovog vrata i otkide lančić. Prinese ga bliže i pogleda.

Bio je jednostavnog okruglog oblika, izliven od bronce, kao veliki metalni novac prečnika dva palca. Jedini ornament bio je u vidu zmije, prstenasto omotane oko prednje strane medaljona, s glavom na vrhu kruga koji je obrazovalo njeno telo.

Zmija je gutala sopstveni rep.

Princ upitno pogleda Monferaa. Kameni pogled lažnog markiza ništa nije odavao. „Umoran sam od čekanja, *marquese*“, preteći prošišta Di Sangro. „Umoran sam od pokušaja da protumačim ovo“, procedio je razdražljivo, stisnuo medaljon i ljutito zatresao rukom koju je uperio u Monferaa. „Umoran sam od vaših zagonetnih primedbi, od pokušaja da pohvatam konce vaših ezoteričnih aluzija. Umoran sam da me i dalje izveštavaju kako tobož uzgred ispitujete neke naučnike i dojadilo mi je da sklapam sliku o onome za šta verujem da je istina o vama. Želim da znam. *Zahtevam* da znam. Dakle, od vas zavisi. Možete mi to reći ovde i sada. Ili odneti tajnu sa sobom u grob.“ Još bliže mu prinese kuburu. Dve cevi, jedna iznad druge, bile su samo centimetar, dva udaljene od zarobljenikovog lica. „No, ako budete odlučili da noćas umrete i odnesete sa sobom ono što znate“, dodade, „želim da razmislite o jednom: šta vam daje za pravo da nam uskratite istinu, da prezrete ceo svet i držite ga u neznanju? Čime ste zaslužili da baš vi napravite izbor za sve nas?“

Čovek pred njim, bezbroj puta postavljao je sebi isto pitanje koje ga je progonilo dok nije postalo srž njegove egzistencije.

U dalekoj prošlosti, drugi čovek, starac koji mu je umirao pred očima, prijatelj čijoj je smrti – bar po sopstvenom mišljenju – lično doprineo, napravio je taj izbor za njega. S poslednjim izdisajem, taj prijatelj zapanjio ga je kad je rekao da, uprkos žalosnim i gnusnim Monferaovim postupcima, u njegovim očima vidi oklevanje i sumnju. Ko zna kako, starac je bio siguran u hrabrost, plemenitost i poštenje mladog štićenika, ma koliko da je momak te osobine skrivao duboko u sebi i maskirao ih varljivim osećanjem dužnosti. U najmračnijem času, taj prijatelj otkrio je nadu i smisao života svog mladog štićenika, nešto čega se lažni markiz davno odrekao. I iz toga su proizašli priznanje, otkrovenje i misija koji će progutati ostatak Monferaovog života. Izbor za njega bio je donet. Pravo odluke zaveštao mu je neko mnogo dostojniji nego što se sam mogao nadati da će ikada postati.

Onda je iznenadio sebe.

Učinio je sve što je bilo u njegovoj moći, svu snagu posvetio je zadatku da otkrije nestale stranice kodeksa i uhvati se u koštac sa izgubljenim tajnama drevne knjige. Uspeo je da izbegne tužioce u Portugalu. Tragao je za rešenjem u Španiji i Rimu. Putovao je u Konstantinopolj i dalje, na Orijent. Ali nije našao ništa što bi mu omogućilo da rasvetli zagonetku.

Nije uspeo.

Možda će mu povratak u zavičaj pomoći da odluči o daljim koracima, mislio je. Sve to okončao je Di Sangrov upad. A u magli koja mu je otežavala rasuđivanje, samo jedna izvesnost svetlela je kao luč. Ništa mu neće biti milije nego da prezre i ostavi u neizvesnosti čoveka koji sedi preko puta njega. Ostatak sveta, pa... to je druga priča.

„Dakle?“, planu Di Sangro i ruka mu se lako zanjihla pod težinom kubure.

Monfera skoči sa stolice, baci se na protivnika i u trenutku kada je Di Sangro povukao okidač, pruži ruku i odgurnu kuburu. Dok su se njih dvojica rvala oko oružja, barutno punjenje zaglušujuće grunu, a olovno zrno suknu iz gornje cevi i prošiša Monferau kraj uva pre nego što se iza njega zarilo u zid obložen drvetom. Kada su se vrata spavaće sobe otvorila, dva čoveka lupala su po stolu pored kamina, ne prestajući da se otimaju za kuburu. Di Sangrovi najamnici upali su sa dignutim mačevima. U protivnikovim očima Monfera primeti da mu je to na momenat odvuklo pažnju i iskoristi priliku da laktom

žestoko raspali princa u vrat. Od siline udarca, *principe* se zatetura unazad i olabavi stisak oko drške kubure, dovoljno da mu je Monfera otme. Pošto je odgurnuo princa, Monfera diže kuburu, okrete doboš i otkoči vatreno oružje. Zatim se povuče pred prvim najamnikom koji je već jurnuo na njega i opali. Zrno pogodi napadača u grudi, zavrte ga i obori pred Monferaove noge.

Monfera zavitla praznu kuburu na drugog napadača i brzo podiže mač čoveka koji je pao. Princ se malo povрати i, mada još nesiguran na nogama, isuka mač. „Nemoj ga ubiti“, prosikta i malo-pomalo približi se najamniku. „Treba mi živ... zasad.“

Monfera steže mač obema rukama i zauze odbrambeni stav. Vitlao je levo-desno da bi napadače držao na odstojanju. Oba njegova protivnika bila su nestrpljiva i iz iskustva je znao da je staloženost oružje uspešno koliko i mač. Čekaće da pogreše. U neobuzdanoj revnosti, željan da dokaže koliko вреди, najamnik nesmotreno pođe napred. Monfera zaustavi udarac mačem i bosom nogom šutnu čoveka u slabine svom snagom. Ovaj zaurla od bola, a Monfera krajičkom oka vide da princ oprezno stoji u pozadini. Oluči da ostane naspram napadača, pa zavitla mačem po sečivu koje je držao presavijeni čovek i izbi ga iz njegove ruke. S gnevnom krikom princ jurnu na Monferaa, čiji je mač bio zauzet na drugoj strani. Monfera uspe da odbije prvog napadača pre nego što se hitro okrete da dočeka Di Sangra. Najamnik se zatetura unazad, udari u sto i skliznu u veliki kamin. Iskre i žar poleteše iz ognjišta, a on vrisnu od bola zbog opečene šake kojom je pokušao da zaustavi pad. Monfera vide da je čovekov rukav zahvatila vatra iz uljane lampe, koja je pala sa stola, tako da je na tepihu buknuo plameni pojas.

Dok se vatra na tepihu razjareno širila, a plameni jezici lizali uz debele somotske zavese, lažni markiz nastojao je da parira oživljenim Di Sangrovim ubodima pre nego što požar postane neukrotiv. Vrelina i dim pretvarali su spavaću sobu u đavolje carstvo, ali princ se neumoljivo borio i iznenadio je Monferaa divljačkim napadom, u kojem mu je izbio mač iz ruke. Monfera ustuknu i pokuša da izbegne sečivo Di Sangrovog mača, koje se opasno približilo njegovom vratu. Kroz dim koji se širio spavaćom sobom, primetio je da je napadač sa opečenom rukom uspeo da ugasi vatru koja mu je zahvatila ogrtač i ustao da bi se uključio u okršaj. Čovek je krenuo u stranu i zauzeo mesto kraj vrata spavaće sobe da bi sprečio Monferaov pokušaj bekstva.

Monfera je znao da su ga nadvladali i brojčano i oružjem.

Nervozan letimičan pogled nalevo i udesno otkri mu moguć izlaz i odluči da rizikuje. Podigao je ruke i povukao se ka zapaljenim zavesama, sve vreme gledajući u Di Sangra.

„Moramo ugasiti vatru pre nego što se proširi na ostale spratove!“, viknu Monfera obazrivo kružeći oko zavesa.

„Do đavola s drugim spratovima!“, skresa mu Di Sangro u lice. „Briga me dokle god ono što znate ne bude završilo u vatri.“

Monfera uspe da se povuče do zapaljene zaveses. Tamo je ležao i tinjao poluizgoreli najamnikov ogrtač. Monfera se odluči na riskantan potez. Zgrabio je ogrtač i njime zaštitio ruke. Zatim je posegnuo u plamen i strgnuo zaveses sa garnišle, pre nego što je zavitlao zapaljeni ogrtač ka Di Sangru i njegovom lakeju. Razbukovala kabanica snažno pogodi prinčevog čoveka, koji užasnuto kriknu i pokuša da je strese sa sebe. Ona ga obavi vatrenim zagrljajem, što potraja dok ne uspe da je baci na pod, gde ogrtač stvori vatrenu prepreku između plena i njih. Monfera nije čekao. Jednim trzajem otvori vrata i izjuri u noć.

Posle vreline u spavaćoj sobi, studeni vazduh iz zaliva ošinu ga kao šamar. Nakratko se osvrte i vide kako Di Sangro i njegov nagoreli izmećar grozničavo trupkaju po plamenu. Pokušavali su da se izvuku i da krenu za njim. Di Sangro podiže oči i pogled mu se ukrsti s Monferaovim. Monfera klimnu glavom, sa zebnjom u srcu opkorači ogradu i skoči.

Tresak prati markizov pad na balkon susedne sobe na spratu niže. Potres izazva žestok bol u vilici i zubima, a od udara mu zazveča u glavi. Zatrese njom da bi odagnao ošamućenost, skoči i opet opkorači ogradu od kovanog gvožđa. Baš kada je Di Sangro uspeo da se dočepa balkona, begunac se baci na krov koji je štrčao dva sprata niže.

„Hvatajte ga!“, povika Di Sangro stojeći u mraku, osvetljen kao demon iz pakla. Monfera brzo pogleda ka ulazu u *pallazo* i primeti dva čoveka kako trče iz tame, obasjani svetlošću fenjera koji je nosio jedan od njih. Pope se i preskoči na krov susedne zgrade, obarajući crepove koji su uz zveket padali na tlo. Pogledao je na krovove i dimnjake pred sobom, u vazduhu ocrtavajući mapu za bekstvo. Znao je da će u tami gusto naseljenog grada uspeli da umakne progionocima i nestati.

Više ga je zbunjivalo ono što je sledilo.

Kada se bude dočepao dragocenosti koju je sakrio na sigurnom mestu, daleko od ove palate – uvek je tako postupao iz predostrožnosti – moraće da se seli.

I da sebi stvori novo ime i novi dom.

Da izmisli novi identitet. Još jednom.

Već je to radio.

Uradiće opet.

Čuo je kako Di Sangro urla u noći: „Monfera!“, kao neko opsednut demonima. Znao je da ga ne vidi poslednji put. Čovek kao što je Di Sangro ne predaje se tek tako. Zarazila ga je grozničava pohlepa koja nikada ne napušta onoga koga obuzme.

Kada je Monfera zaronio u mrak, osećao je kako mu ta misao uteruje zebnju u kosti.

II

BAGDAD – APRIL 2003.

„Gospodine, upravo je isteklo zadato vreme od deset minuta.“

Kapetan Erik Raker iz prvog bataljona Sedmog izviđačkog oklopnog puka pogleda na sat i klimnu glavom. Osvrnuo se na lica oko sebe, umazana, napeta i oblivena znojem. Nije bilo ni deset sati pre podne, a zvezda je već ubitačno pripekla. Ni teška zaštitna oprema nije pomagala, pogotovu ne pri temperaturi od četrdeset četiri stepena u hladu. Ali bez toga se nije moglo.

Rok je prošao.

Vreme je za pokret.

Sa zlokobnom podudarnošću, kroz prašnjav zagušljiv vazduh, s obližnjeg minareta razleže se poziv na molitvu. Raker začu škripu iza sebe i pogleda. Video je staricu, čija je jedna polovina kose bila seda, a druga obojena kanom, kako se naginje kroz prozor kuće na ulici preko puta mete. Gledala ga je ljutitim beživotnim pogledom pre nego što je zatvorila kapke na prozoru.

Ostavi joj nekoliko trenutaka da se povuče dublje u kuću, a zatim kratko klimnu glavom načelniku štaba jedinice, što je bio znak za početak napada.

Granata mark 19, ispaljena iz čelnog hamvija,* zviznu preko široke ulice i uništi glavnu kapiju ograđenog objekta. Komandiri odeljenja

* Akronim engl. naziva *High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle* ili HMMWV – visokopokretno vozilo točkaš opšte namene. (Prim. prev.)

pojuriše na čelu dvadesetorice vojnika koji su ih pratili u zgusnutom poretku i odmah se nađoše pod vatrom malokalibarskog oružja. Dok su se u dvorištu razilazili u vidu lepeze i tražili zaklon, meci su zviždali oko njih. Dva čoveka pala su pre nego što su ostali uspeli da zauzmu siguran položaj s obe strane ulaza u kuću. Na nju su uskoro osuli vatrenu bujicu iz ručnog naoružanja da bi zaštitili momke jakih mišića i još većeg srca koji su izvlačili ranjenike na relativno bezbedna mesta na ulici.

Glavni ulaz u kuću bio je zabarikadiran, a branioci su zakovali prozore. U sledeća dvadeset dva minuta ispaljeno je na hiljade zrna, ali bez znatnijeg napretka. Još jedan vojnik pogođen je kada je vozilo iza kojeg se krio zasuto mecima iz kuće.

Raker naredi povlačenje. Kuća je opkoljena. Oni unutra neće nikuda otići.

Vreme radi za njega.

Kao toliko toga što je sledilo, sve je počelo jednim nenajavljenim dolaskom.

Te vruće i zagušljive prolećne večeri, sredovečan čovek u pohabanoj odelu i sa širokim prljavim platnom obavijenim oko glave, prišao je vojnicima na straži ispred kapije isturene operativne baze vojnog logora Hedhanter. Strepeći da ne primete kako saraduje s neprijateljem, govorio je tiho i brzo. Vojnici su ga zadržali i pozvali jednog meštana koji im je služio kao prevodilac. Ovaj je saslušao njegove navode i kazao da čoveka treba pustiti unutra čim budu proverili nosi li eksploziv. Prevodilac je zatim požurio da o tome obavesti komandanta logora.

Čovek je imao podatke o skrovištu „osobe od interesa“.

Lov je bio u punom zamahu.

Prvenstveni cilj vojnih snaga u Iraku bio je traganje za bandom koja je sačinjavala tvrdo jezgro Sadamove partije Baas. „Gromoviti juriš“ bio je brz i grad su zauzeli brže i lakše nego što su očekivali, ali većina loših momaka je umakla. Samo malobrojni iz Pentagonovog špila od pedeset petoro najtraženijih Iračana – ni as pik lično, ni dvojica njegovih sinova – dosad nisu bili ni uhvaćeni ni ubijeni.

Sigurno smešten u sobi za brifinge u bazi, čovek zamotane glave uzbuđeno je govorio. I više nego uzbuđeno. Bio je preplašen na smrt. Prevodilac je skrenuo pažnju na ovu okolnost komandantu baze, koji

tome nije pridao suviše pažnje. Po njegovom mišljenju, takvo ponašanje moglo se očekivati. Ovi ljudi decenijama su živeli pod okrutnom, čudovišnom diktaturom. Sigurno im nije lako da se odluče na takav korak i potkažu nekog od svojih mučitelja.

Prevodilac nije bio ubeđen da je takva procena tačna.

Kada je otkrio da se član režima koga je čovek s turbanom rešio da „proda“ ne nalazi na Pentagonovom spisku najtraženijih, komandant baze bio je razočaran. Štaviše, niko nije čuo za njega. Izgledalo je da o njemu ne znaju baš ništa.

Čovek s turbanom mu nije znao ni ime. Zvao ga je samo *hakeem*. Hakim.

Doktor.

Čak i udobno smešten u bezbednom okruženju isturene operativne baze, izgovarao je tu reč prigušenim uplašenim tonom.

Nije umeo da navede njegovo ime. Nije im pružio mnogo čvrstih informacija osim da su pre invazije ljudi u automobilima koji su ličili na državna vozila sa zatamnjenim staklima, često viđani kako se usred noći dovoze u ograđeni kompleks zgrada. Neustrašivi vođa posetio ga je dva, tri puta.

Nije mogao ni da ga opiše izuzev što je dao alarmantan podatak koji je zaintrigirao sve u sobi. Hakim nije Iračanin. Čak ni Arapin.

Taj čovek je zapadnjak.

A izvesno je da se u špilu karata ne nalazi nijedan zapadnjak.

Štaviše, spisak je sadržao ime samo jedne osobe koja nije vojno lice ni državni funkcioner. Začudo, bila je to jedina kraljica u špilu – bar biološki gledano. Najniže rangirana karta u špilu bila je žena, naučnica po imenu Huda Amaš, od milja prozvana gospođa Antraks, kćerka bivšeg ministra odbrane, za koju se šušalo da je na čelu iračkog programa biološkog oružja.

Svi elementi su se složili. Doktor. Blizak Sadamu. Zapadnjak. Uplašeni meštani. Dovoljno da se pokrene grudva.

Još iste noći zatraženo je i dobijeno mišljenje obaveštajne službe.

Razrađen je plan dejstva.

U cik zore, Raker i njegovi ljudi kopnenim snagama i oklopnim vozilima zatvorili su spoljni obruč. Cilj, čiji je položaj precizirao čovek s turbanom, bio je betonska trospratnica usred bagdadske četvrti Sadamija. Ovaj kraj nije oduvek nosio to ime. Sadam je odrastao na njegovim surovim ulicama, ovde pohađao školu i formirao jedinstveni pogled na život. Pošto je preuzeo vlast u zemlji, poslao je buldožere

i čitav kraj sravnio s tlom pre nego što je, prema njegovoj zamisli, tu niklo zatvoreno naselje u kojem su imponantne modernističke betonske zgrade i kuće od cigala, povezane prolazima ispod arkada, zidovima praktično odsečene od ostatka grada. Četvrt je nazvana po njemu i naseljena onima koje je smatrao dostojnim. Otkako je vojska zauzela Bagdad, bataljon je obezbeđivao ovaj rejon uz pojačan oprez s obzirom na činjenicu da su lojalisti, koji su još stanovali ovde, gledali na invazione snage s očiglednim neprijateljstvom.

Odeljenja su zauzela vatrene položaje, raspoređeni su snajperi. Napad je mogao da počne.

Prema novousvojenoj standardnoj proceduri u ovakvim slučajevima, Raker se odlučio za pristup „okruži i udari“. Posle završenog i osiguranog okruživanja, vojska je napredovala do kuće i otkrila svoje prisustvo. Jedan prevodilac megafonom je obavestio one unutra kako imaju deset minuta da izađu iz kuće s rukama podignutim uvis.

Posle deset minuta nastao je pakao.

Dok je „medevak“* zbrinjivao ranjenike, Raker je izdao naređenje za „prethodni udar“ po objektu kako bi sveo na minimum dalje gubitke prilikom neizbežnog upada. Dva OH-58 helikoptera kajova nadletala su kuću, sjurila u nju dve rakete prečnika 2.75 i mitraljirala je, a kopnene jedinice istovremeno su sasule na cilj još granata mark 19 i dve mnogo razornije AT-4 antitenkovske rakete, ispaljene s ramena.

U kući je najzad sve utihnulo.

Raker je ponovo poslao svoje ljude, samo što su ovog puta juriš predvodila dva hamvija, čiji su se mitraljezi kalibra .50 pušili. Brzo se uverio da je objekat više nego oslabljen zahvaljujući prethodnom dejstvu. Vojnici su bez teškoća prodrli u unutrašnjost zgrade, gde su zatekli samo nekoliko poginulih i trojicu pripadnika Nacionalne garde, psihički rastrojene i u šoku od artiljerijskog bombardovanja, pa su ih lako zarobili.

Laknulo mu je kada je preko radija čuo uzvike: „Čisto!“ Prednja jedinica potvrdila je da u celosti kontroliše položaj.

Dok su leševi ređani jedan do drugog radi identifikacije, Raker se uputio u hakimovu kuću. Gledao je prljava okrvavljena lica poginulih

* Engl.: *medevac* (*medical evacuation*) – služba za sanitetsku evakuaciju. (Prim. prev.)

i mrštio se. Bilo je jasno da su svi meštani, Iračani, koje su njihove starešine napustile. Naredio je da dovedu čoveka glave obavijene platnom. Brzo je stigao pod jakom stražom i pustili su ga da razgleda mrtve. Odmahivao je glavom nad svakim telom, a videlo se da mu strah raste sa svakom negativnom identifikacijom.

Hakeem kao da je propao u zemlju.

Raker se namršti. Operacija je iziskivala angažovanje znatnih snaga, tri čoveka su mu ranjena, jedan od njih ozbiljno, a sve je, izgleda, bilo uzalud. Spremao se da naredi dalje pretraživanje kada iz radija, praćen pucketanjem, stiže poziv i on prepozna glas narednika Džesa Edisona.

„Gospodine.“ Edisonov glas je uznemireno podrhtavao, što Raker nikada ranije nije primetio kod njega. „Mislim da bi ovo trebalo da vidite.“

Raker i njegov štapski načelnik krenuše za komandnirom odeljenja kroz unutrašnje predvorje kuće, odakle su široke stepenice, popločane mermerom, vodile gore, ka spavaćim sobama. Prolaz iza vrata sa strane spuštao se u podrum. Pošto u hodniku nije bilo prozora, tri čoveka osvetljavala su put baterijskim lampama i pažljivo silazila stepenicama. Pored Edisona, tu su zatekli dvojicu vojnika prve klase iz Drugog voda. Edison upravi snop svetlosti baterijske lampe u mrak i povede ih niz hodnik.

Ali tu nisu našli standardnu prijemnu bolnicu.

Osim ako se na čelu ustanove ne nalazi čovek po imenu Mengele.

Dimenzije podruma bile su veće od osnove kuće i zahvatale su celu površinu dvorišta. U prvih nekoliko prostorija nije bilo ničeg zabrinjavajućeg. Prva soba bila je kancelarija. Kao da je na brzinu ispražnjena. Pod je prekrivala pocepana hartija, u jednom uglu spaljena gomila knjiga i poveza pretvorena je u brežuljak crnog pepela. U sledećoj prostoriji nalazilo se veliko kupatilo, a sledila je još jedna soba sa sofom i velikim televizorom.

Prostorija u koju su stupili posle toga bila je neuporedivo veća. Predstavljala je potpuno opremljenu operacionu salu. Pribor i hirurška aparatura bili su poslednja reč tehnike. Relativna čistoća odudarala je od prljavštine u ostalim delovima kuće. Po svoj prilici, stražari koji su čuvali zgradu nisu se usuđivali da kroče ovamo. Možda zato što nisu želeli. Ili iz straha.

Pod je bio mokar od plavičaste tečnosti. Dok su Raker i njegov tim pratili Edisona, čizme su im škripale na vlažnim kamenim pločicama.

Hodnik je vodio u laboratoriju u kojoj su, na jednom pultu od laminirane plastike, s fiokama duž celog zida, bile velike providne posude ispunjene zelenkasto-plavom tečnošću. Neke su porazbijane, naizgled nasumično, sa ciljem da nešto prikriju. Druge su bile netaknute.

Raker i komandir odeljenja priđoše da ih pogledaju izbliza. U tačnost su vodile cevi, a u neoštećenim posudama plutali su ljudski organi: mozgovi, oči, srca i manji delovi tela koje Raker nije prepoznavao. Radni sto kraj njih bio je pun petrijevih sudova. Precizno ispisane nalepnice bile su nečitke za njihove nestručne oči. Pored toga nalazila su se dva moćna mikroskopa. Provodnici koji su ih povezivali s kompjuterima nisu vodili nikuda. Svi kompjuteri su uklonjeni.

Otišavši do ugla, Raker otkri još jednu prostoriju, dugačku i usku. Kročio je u nju i pronašao nekoliko velikih frižidera od nerđajućeg čelika, postavljenih jedan uz drugi. Razmišljao je da li da ih ispita sam ili sačeka hazmat tim.* Budući da nije bilo brava ni oznaka, zaključio je da nema opasnosti, pa je otvorio prvi frižider. Bio je ispunjen uredno poređanim posudama koje su sadržale gustu crvenu tačnost. Pre nego što je video oznake s datumima i imenima, Raker je znao da je u njima krv.

Ljudska krv.

Ne male medicinske kese na koje je navikao.

Ovom količinom krvi napunila bi se burad.

Edison ih odvede u drugi deo podruma, zbog kojeg ih je i pozvao ovamo. Uzani hodnik protezao se do drugog odeljenja, iskopanog ispod dvorišta, mada Raker nije bio siguran u to, jer je u mračnom lavirintu izgubio osećaj za orijentaciju koji mu je svojstven na površini. U svakom pogledu i po svim merilima, ovo je bio zatvor. S obe strane hodnika ređale su se ćelije. Bile su pristojno opremljene krevetima, toaletima i umivaonicima. Raker je video i gore kazamate. Ćelije bi ponajpre ličile na neko bolničko odeljenje.

Da nije bilo leševa.

Po dva u svakoj prostoriji.

Ljudi ustreljenih u glavu u poslednjem očajnom činu ludila.

Bilo je tu muškaraca i žena. Mladih i starih. Dece, bar desetak njih, što dečaka, što devojčica. Svi u istovetnim belim kombinezonima.

Poslednju ćeliju Raker će pamtili do kraja života.

* Tim za uklanjanje i obezbeđenje materijala koji zahteva posebne mere sigurnosti (engl. **hazardous material**). (Prim. prev.)

Na golom belom podu ležala su nauznak tela dvojice dečaka. Glave su im nedavno bile obrijane. Zurili su u njega očima koje su zauvek prestale da trepću, na njihovim čelima bile su probušene male, okrugle rupe, a guste, crvene lokve krvi koje su ličile na akrilnu boju, razlile su se oko lobanja bez dlaka. Na zidu ćelije, viljuškom ili drugim tupim instrumentom, bio je grubo urezan crtež.

Gravira očajne duše, nemi krik užasnog deteta koje se obratilo bezdušnom svetu.

Kružna slika sklupčane zmijske koja guta sopstveni rep.

PRVO POGLAVLJE

ZAPKIN, JUG LIBANA – OKTOBAR 2006.

Kada se osvrnula ka ostacima džamije, Evelin Bišop primeti kako stoji sam, upola skriven iza zida izbušenog šrapnelima, s neizbežnom cigaretom između palca i kažiprsta. Ovaj prizor naglo je vrati u davnu prošlost.

„Faruk?“

I posle toliko vremena, prepoznala ga je. Snebivljivo joj se osmehnuo u znak potvrde.

Ramez – sićušan hiperaktivan bivši student, sada asistent profesora u njenom odeljenju i, što je pogodno za pristup u ovaj deo zemlje – šiit, diže pogled uperen u udubljenje ispod spoljnog zida džamije. Evelin mu reče da se odmah vraća i ode do mesta na kojem je čovek stajao.

Nije videla Faruka približno dvadeset godina, otkako su se zajedno preznojavali radeći na iskopinama u Iraku. Tada je bila neumorna *sitt* Evelin, leđi Evelin, mlada, puna života, strasno posvećena poslu, prirodna sila koja je rukovođila iskopavanjima na dvorskom brdu Senakerib u Ninivi i Vavilonu, sto kilometara južno od Bagdada. On je bio jednostavno Faruk, jedan iz pratnje lokalnih kopača, nizak, trbušast, proćelav čovek koji praktično nije ispuštao cigaretu iz usta, trgovac antikvitetima i „desna ruka“, neko ko rešava probleme u hođu, nezamisljivi pomoćnik bez kakvog se ne može zamisliti nijedan poduhvat u ovom delu sveta. Uvek je bio učtiv, pošten i efikasan, tih, uzdržan, i po pravilu ispunjavao ono što bi obećao, a to bi propratio skromnim klimanjem glavom i nikada nije bežao od teških zahteva. Ali sada su

pogrbljena ramena, bore urezane u čelo i nekoliko preostalih sedih pramenova tamo gde je nekad bujala gusta crna kosa, jasno govorili da mu godine nisu bile naklonjene. S druge strane, ni Irak u poslednje vreme nije doživljavao zlatno doba.

„Faruk“, rekla je ozarenog lica. „Kako ste? Gospode bože, koliko je prošlo?“

„Suviše, sit Evelin.“

Mada nikada nije bio oličenje živahnosti, glas mu je sada neobično tih, pomislila je. Nije mogla da protumači izraz njegovog lica. Je li rezervisanost samo posledica proteklih godina ili je posredi nešto drugo?

Ispuni je nelagodno predosećanje. „Otkud vi ovde? Živate li u Libanu?“

„Ne, napustio sam Irak pre dve nedelje“, uzvratil on turobno pre nego što dodade: „Došao sam da vas tražim.“

Njegov odgovor izbacil je iz ravnoteže. „Da nađete mene...?“ Bila je sigurna da je na pomolu nevolja. A pogled njegovih očiju koje su nervozno lutale u pauzi koju je pravio kratko uvlačeći dim iz cigarete, samo joj je pojačao zabrinutost. „Da li je sve u redu?“

„Molim vas, možemo li...?“ Dade joj znak da se udalje od džamije i povede je oko ugla ka diskretnijem, skrovitom mestu.

Pratila ga je pažljivo osmatrajući teren, jer je uvek zazirala od malih kasetnih bombi kojima je čitav region bio zasut. Sudeći po Farukovim obazrivim pogledima u pravcu glavnog seoskog puta koji je vodio nizbrdo, zaključila je da očekuje pretnju potpuno druge vrste. Kroz uličice na padini, Evelin je videla ljude koji su neumorno radili – istovarivali su humanitarnu pomoć iz kamiona i podizali improvizovane šatore. Kroz haotičnu sredinu, automobili su se kretali brzinom puža, a sve je dopunjavala poneka udaljena eksplozija, stalno podsećanje da je sukob daleko od razrešenja – mada je na snazi zvanično bilo primirje posle rata koji je trajao trideset četiri dana. I dalje joj nije bilo jasno šta ga muči.

„U čemu je stvar?“, upitala je. „Je li vam dobro?“

Osvrnuo se i pošto se još jednom uverio da ih niko ne gleda bacio je cigaretu i iz džepa jakne izvadil mali smeđi ofucani koverat.

Pružil joj ga je i rekao: „Doneo sam ovo.“

Otvorila je koverat i izvadila nekoliko fotografija, složenih kao špil karata. Bile su načinjene polaroid fotoaparatom, lako savijene i iskrzane.

Mada joj je instinkt već javljao šta će videti na slikama, Evelin upitno pogleda Faruka. Već prve fotografije koje je pogledala, potvrdile su joj najgore sumnje.

Preselila se u Liban 1992, u vreme kada je ta zemlja tek izašla iz dugačkog i u krajnjoj liniji besmislenog građanskog rata. Na Bliski istok uputila se ubrzo pošto je diplomirala na Berkliju krajem šezdesetih. Radila je na mnogim iskopavanjima u Jordanu, Iraku i Egiptu pre nego što se u odeljenju za arheologiju Američkog univerziteta u Bejrutu otvorilo mesto predavača. S obzirom na okolnost da je ponuda podrazumevala potencijalno aktivno učešće u iskopavanjima na odskora pristupačnim lokalitetima u užem gradskom području i primamljivu mogućnost uvida u feničansku, grčku i rimsku istoriju, takvu priliku nije smela da propusti. Aplicirala je za taj položaj i dobila posao.

Sada, deceniju i po kasnije, Bejrut je čvrsto i neopozivo predstavljao njen dom. Znala je da će ovde proživeti godine i rastati se od sveta, a ta misao nije joj bila neprijatna. Ova zemlja bila je dobra prema njoj, a ona joj se pošteno odužila. Mala grupa entuzijasta i strasnih studenata, kao i obnovljeni gradski muzej ostaće da bi to posvedočili. Za vreme rekonstrukcije centralne gradske zone, žestoko se sudarala s investitorima i njihovim buldožerima i neumorno lobirala u vladi i kod međunarodnih posmatrača Uneska. Dobila je neke bitke, druge je izgubila, ali ostavila je beleg.

Suštinski je doprinela preporodu grada i čitave zemlje.

Upoznala je optimizam i cinizam, nesebičnost i korupciju, veliku dušnost i gramzivost, nadu i očaj, čitav koktel sirovih ljudskih emocija i nagona, razotkriven i ogoljen s vrlo malo obzira ili bez imalo stida i srama.

A onda ova katastrofa.

I Hezbolah i Izraelci debelo su se preračunali, a kao što obično biva, ceh su platili nedužni civili. Letos, pre samo nekoliko nedelja, Evelin je s knedlom u grlu posmatrala helikoptere tipa činuk i ratne brodove kako evakušu strance uhvaćene u klopku, ali nije joj palo na pamet da im se pridruži. Bila je kod kuće.

U međuvremenu, imala je pune ruke posla. Predavanja su odložena za više od nedelju dana, s prekoračenjem od jednog meseca u odnosu na redovno stanje. Za planirane letnje kurseve moraće da dobije nove termine. Neki profesori neće se vraćati. Sledećih nekoliko

meseci predstavljajući izazov u organizacionom pogledu, povremeno sa čudnim slučajnostima kao što je ova, koja ju je danas dovela u Zapkin, sanjivu varošicu na valovitim brežuljcima južnog Libana, nepunih osam kilometara od granice sa Izraelom.

Sama varoš jedva da je zasluživala da se tako nazove. Većina zgrada sa iskrivljenom armaturom i istopljenim staklom, bila je pretvorena u gomile sivog krša. Druge su jednostavno bile zbrisane, progutale su ih crne rupe laserski navođenih bombi. Buldožeri i kamioni brzo su stigli i raščistili ruševine – novo jezivo nasipanje zemlje za investitore, spremne da tu izgrade hotel na obali. Tela poginulih ispod podova njihovih kuća, srađenih kao palačinke, sahranjena su, a gradić je sada prkosno pokazivao početne znake oživljavanja. Preživeli, oni koji su uspjeli da odu pre napada, vratili su se i privremeno naselili pod šatorima, gde su razmišljali kako da obnove kuće. Još dugo će čekati da se opet uspostavi snabdevanje električnom energijom, ali bar je doterana cisterna s pijaćom vodom. Malobrojni meštani s plastičnim posudama i bocama strpljivo su čekali u redu dok su se drugi snabdevali zalihama iz dva kamiona Unifila,* koja su dopremila hranu i druga osnovna sredstva. Deca su trčkarala okolo i – od svih igara na kugli zemaljskoj – igrala su se rata.

Ramez ju je tog jutra dovezao u selo, a sam je bio iz obližnjeg grada. Stariji meštani, jedini koji je u Zapkinu ostao za vreme bombardovanja i preživio – posle čega je napola ogluveno – odveo ih je po tepihu zidarskog krša do male džamije. Kada su konačno stigli na vrh brežuljka, prizor koji je Evelin ugledala ju je uznemirio, mada je iz Ramezovog opisa znala šta će zateći.

Zeleno kube džamije nekako je preživelo bombardovanje koje je razorilo malu kamenu građevinu. Ostalo je čudno poduprto na vrhu ruševina, nadrealistička instalacija kakvu može da stvori samo rat. Pokidani ostaci nekadašnjeg crvenog tepiha iz džamije sablasno su lepršali na golim granama drveća u blizini.

Bombe koje su razrušile zidove džamije otvorile su zemlju i otkrile pukotinu ispod zadnjeg graničnog dela, što je na svetlost dana iznelo ranije skrivenu prostoriju pod bogomoljom. Iako izbledele i nagrizene zubom vremena, na zidovima su se jasno videle biblijske freske. Bila

* Privremene snage Ujedinjenih nacija u Libanu (engl. akronim *United Nations Interim Force in Lebanon*), osnovane 1978, u skladu s rezolucijama Saveta bezbednosti 425 i 426. (Prim. prev.)

je to predislamska bazilika, sahranjena ispod džamije. Prema Bibliji, ovu obalu često su pohađali Isus i njegovi sledbenici i bila je puna relikvija iz tih vremena. Crkva svetog Tome u Tiru, nedaleko odavde, bila je sagrađena na temeljima onoga što se smatra najranijom hrišćanskom crkvom o kojoj je pomen sačuvan u zapisima, zdanjem koje je u prvom veku, po povratku sa Kipra, podigao sveti Toma. Ali krajem sedmog veka, ovaj region preplavljen je islamom i mnoga crkvena zdanja su zamenjena i preuzeli su ih novi vernici.

Preturanje po šiitskom hramu, u potrazi za ostacima druge, ranije vere, neće biti lako, naročito ne sada dok je rat još sveža, otvorena rana, a osećanja su dublja nego obično.

Evelin je očekivala da će ovaj dan biti pun izazova.

Ali ne ovakvih.

Preplavi je talas razočaranja. Pogledala je Faruka s neskrivenom tugom u očima. „Šta to radite, Faruk?“, upita ga tiho. „Valjda znate da nisam takva.“

Polaroid fotografije u Evelininim rukama prikazivale su na brzinu snimljene artefakte, blago prohujalih vremena, relikvije iz kolevke civilizacije: tablice s klinastim pismom, valjkaste žigove, figurice od alabastera i terakote, grnčariju. Videla je mnoštvo takvih fotografija otkako je američka vojska na juriš zauzela Bagdad 2003, a širom sveta eksplodirao je gnev zbog njihovog propusta da obezbede gradski muzej i ostale ustanove kulture. Pljačkaši su divljali, čule su se optužbe na račun insajdera i političkih mahinacija, tvrdnje su demantovane i ponovo iznošene, a procene o broju ukradenih predmeta vrtoglavo su rasle i umanjivale se zahvaljujući nepouzdanosti koja je javnost ostavljala bez daha. Jedno je bilo izvesno: blago staro hiljadama godina nesumnjivo je pokradeno, nešto od toga je vraćeno, ali veći deo je nestao.

„Molim vas, sit Evelin...“, zavapi Faruk.

„Ne“, preseče ga oštro i gurnu mu polaroid fotografije natrag u šake. „Hajde! Donosite mi ovo... zašto? Ne očekujete valjda da ih kupim ili prodam za vas?“

„Molim“, ponovi on tiho. „Morate mi pomoći. Ne smem da se vraćam tamo. Evo...“ Grozničavo je preturao po njima tražeći nešto. „Pogledajte ovo.“